

**АЛТЕРНАТИВНО РЕШАВАЊЕ СПОРОВА У ДОМЕНУ
ГРАЂАНСКОПРАВНИХ ОДНОСА
– ИСКУСТВА СЛОВЕНИЈЕ, ХРВАТСКЕ И БОСНЕ И
ХЕРЦЕГОВИНЕ¹**

Апстракт

Алтернативно решавање спорова (АРС) представља заједнички назив за више метода мирног решења спора, који су данас прихваћени у већини држава као алтернатива класичном судском поступку. Промоција и широка примена ових метода у директној је вези са оптерећеношћу судова великим бројем предмета и дугим трајањем поступка, проблемима који угрожавају једно од темељних људских права грађана – права на приступ суду и пружања правне заштите у разумном року. Многе државе су препознале потенцијал који АРС технике имају за превазилажење ових проблема и понудиле грађанима да спор реше мирним путем, заобилазећи скуп, спор и неефикасан судски поступак.

Подстицање алтернативног решавања спорова проглашено је приоритетом у Европској унији, изражено у неколиким темељним документима, пре свега у „Зеленој књизи о алтернативном решењу спорова у грађанском и привредном праву“, документу који дефинише основна правнополитичка опредељења земаља ЕУ у овом домену. У раду ови су документи анализирани у мери потребној да се утврде тенденције које постоје на нивоу ЕУ у примени АРС метода, а које треба да следи и наша земља у склопу своје политике усклађивања са европским правним системом и унапређења правосуђа.

Централни део рада посвећен је анализи АРС техника које се примењују у земљама у окружењу Републике Србије – Словенији, Хрватској и Босни и Херцеговини, са којима нас повезују исто правно наслеђе и слични проблеми са којима се сусрећемо у процесу унапређења правних система. Опсервирани су документи који су створили услове за

¹ Рад је резултат истраживања на пројекту „Приступ правосуђу – инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије“, бр. 149043Д, који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

алтернативно решавање спорова, искуство које ове земље имају у примени АРС техника, те изазови са којима се сусрећу. Искуства наших суседа могу нам бити од вишеструког значаја. Законодавцу, да евентуално побољша постојећи модел алтернативног начина решавања спорова у Србији. Правницима – практичарима, да реше недоумице које се јављају у његовој примени.

Кључне речи: право на приступ правди, алтернативно решавање спорова (АРС), посредовање-медијација, мирење.

Кључне речи: алтернативно решавање спорова, грађанскоправни односи, АРС техника

Увод

Алтернативно решавање спорова² заједнички је назив за више метода мирног и споразумног решавања спорова, који су данас прихваћени у већини земаља као алтернатива класичном судском поступку. Најпознатији АРС модели су директни преговори, медијација и арбитража. Они се сматрају основним. У последњих неколико година, прилагођавањем ових модела локалним приликама и потребама одређеног правног система, развили су се нови облици АРС-а, у литератури често означавањем као хибридни модели.³ То су: нагодба (поравнање), евалуација случаја, рочиште поравнања, мед-арб, мини-парница, апелациони арс, недеља поравнања, различити истражни и сазнајни поступци за утврђивање чињеница и други. Наведене моделе, међусобно доста различите, одликују неке заједничке карактеристике, захваљујући којима они имају широку примену. То су брзина и ефикасност, флексибилност, поверљивост и добровољност. АРС модели пројектовани су да служе првенствено интересима страна у спору, што није својствено судском поступку. Судски поступак је униформан, у потпуности уређен законским нормама, па нема места импровизацији и прилагођавању особеностима конкретног спора. Правила која уређују решавање спора неким од алтернативних начина тек су контуре, оквир у коме стране могу, саме или уз помоћ треће особе, наћи заједнички прихватљиво решење. Поступак је, дакле, флексибилан, неоптерећен строгом процедуром. Ако се томе дода и да је у већини случајева добровољан⁴, брз и тајан⁵, ето разлога због којих ће стране изабрати да свој спор реше неким од АРС метода.

² У даљем тексту: АРС, АРС методи (модел), АРС технике.

³ Тако: L. Karamarković, „Poravnanje i medijacija“, Beograd, 2004, стр. 312 - 316.

⁴ Стране слободно одлучују да ли ће ући у поступак, колико ће трајати и какав ће му бити исход.

ИЗГРАДЊА ПРАВНОГ СИСТЕМА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Алтернативни приступ решавању спорова има несумњиве предности и када се посматра са аспекта одређене државе. Већину савремених држава карактерише својеврсна криза правосудних система. Она се испољава у преоптерећености судова великим бројем предмета, спорошћу и неефикасношћу правосудног апарата, незадовољством странака и шире јавности брзином којом правосудје ради и резултатима његовог рада. Овакво стање симптоматично је без обзира на степен развијености државе, њену правну традицију и културу. Излаз из ове кризе тражи се, између осталог, и у алтернативном приступу решавању спорова. Грађанима се отвара вансудски пут, којим би до остварења и заштите својих права и интереса дошли брже, једноставније и јефтиније, заобилажењем судског поступка.

Подстицање АРС техника проглашено је приоритетом у Европској унији. Правно-политичко је опредељење држава чланица да применом ових техника грађанима олакшају приступ правди. То је изражено у неколиким стратешким документима, пре свега у Зеленој књизи (документу) о алтернативном решавању спорова у грађанском и трговинском праву. Овај документ је снажно упориште за развој АРС на нивоу ЕУ, од кога ће се полазити у свим даљим активностима које ће се предузимати у овом домену. Подједнако је значајан и за државе које се припремају за чланство у ЕУ. Очекивано придруживање намеће им обавезу и да прате тенденције које постоје у погледу института којима тек предстоји правно регулисање. Несумњиво, то су и АРС методи. Зелена књигу и друге кључне документе анализираћемо у мери потребној да утврдимо какве су тенденције развоја АРС у ЕУ⁶, које треба да следи и Република Србија у склопу политике усклађивања са европским правним простором и унапређивања правосудја.

Други део рада представља анализу алтернативног решавања спорова у земљама у окружењу Републике Србије – Словенији, Хрватској и Босни и Херцеговини, са којима нас повезује исто правно наслеђе и слични проблеми на које nailазимо у процесу изградње ефикасног правног система. Размотрени су документи којима су у овим земљама створени услови за алтернативно решавање спорова, њихово искуство у примени АРС метода, те изазови са којима се сусрећу.

⁵ Ако се АРС оконча неуспешно, па се решавање спора пренесе на парницу, информације саопштене у овом поступку, по правилу, не могу се користити пред судом.

⁶ Предмет анализе само је алтернативно решавање спорова у грађанскоправним односима. Породична медијација, због својих специфичности, излази из оквира теме.

Алтернативно решавање спорова и међународни трендови

На међународном плану нема много докумената обавезујуће правне снаге који се односе на алтернативно решавање спорова. Ради се, углавном, о документима који препоручују примену неког од постојећих модела, препознајући у њему потенцијал за ефикасније и брже решавање спорова. Комитет министара Савета Европе усвојио је неколико препорука које се, посредно или непосредно, односе на АРС. Најзначајнија је свакако Препорука РЕЦ (2002) 10 о медијацији у грађанским и трговинским стварима из 2002. године. Препорука је резултат континуираних напора чињених на унапређивању метода решавања спорова, те заузимања става да медијација има значајан потенцијал да смањи броја спорова и растерети судове. Њоме се државама препоручује да омогуће медијацију у грађанским стварима, предузимањем или унапређивањем мера потребних за прогресивну примену „Водећих начела медијације у грађанским стварима“, која су саставни део ове препоруке. Препорука даје дефиницију медијације, одређује домен своје примене и овлашћује државе да поступак медијације организују на себи одговарајући начин, поштујући утврђена начела. Државе које су после њеног усвајања законски уредиле медијацију имале су у виду основни циљ ове препоруке – подстицање развоја вансудског решавања спорова за олакшан приступ правди. Раније усвојене препоруке припремиле су терен за непосредну промоцију медијације. Њима је својствено да алтернативно решавање спорова виде као средство које треба непосредно да допринесе олакшавању приступа правди и остварењу права на добијање правне заштите у разумном року, гарантованог чланом 6. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.⁷ Препоруке о којима је овде реч претежно се односе на мере које ваља предузети када се о спору одлучује у судском поступку, али су ипак значајне и за подстицање АРС метода. Њима се јасно и снажно препоручује предузимање мера да се судски поступак учини ефикаснијим⁸ и смањи радно оптерећење судова⁹. Несумњиво је да се ови циљеви могу постићи и подстицањем алтернативних начина за решавање спорова.

⁷ European Treaty Series No. 5. Конвенција је усвојена 4. новембра 1950. г. у Риму, а ступила на снагу 3. септембра 1953. г.

⁸ Видети: Препоруку бр. Р (81) 7 о мерама које омогућавају приступ суду из 1981. и Препоруку бр. Р (84) 5 о начелима грађанског поступка за унапређивање остварења правде из 1984. г.

⁹ Видети: Препоруку бр. Р (86) 12 о мерама за спречавање и смањивање оптерећења судова из 1986. г.

Подстицање APC техника један је од правних и политичких приоритета Европске уније, што је изражено у Зеленој књизи о алтернативном решавању спорова у грађанском и трговинском праву¹⁰. Полазећи од постојећег стања алтернативног решавања спорова у ЕУ, Европска комисија је овим документом иницирала дискусију о правним и организационим мерама које треба предузети ради промоције APC. Резултат расправе објављен је у посебном документу¹¹. На основу ова два документа сачињен је Предлог Директиве о одређеним аспектима медијације у грађанским и трговинским стварима¹². Анализа ових докумената показује да је промоција APC правно и политичко опредељење ЕУ, виђено као начин да се обезбеди и оствари бољи приступ правди и правосуђу. Управо, бољи и лакши приступ правди укључује како олакшан приступ суду, тако и оним методама решавања спора који не укључују ангажовање суда.

Појачано интересовање ЕУ за развој APC последица је три основна разлога. Прво, APC је један од начина да се побољша општи приступ правди у свакодневном животу.¹³ Друго, државе чланице су показале велико интересовање за примену APC техника, од којих су многе донеле и одговарајуће законе о томе. Треће, подстицање вансудског решавања спорова је политички приоритет, што је више пута поновљено од стране оних институција ЕУ чији је задатак да промовишу алтернативне методе и да обезбеђују повољне услове за њихов развој. На захтев Савета, Европска комисија је сачинила Зелену књигу како би се утврдило постојеће стање у области APC и покренула расправа о неопходним мерама за њихово унапређивање. Зелена књига је била и прилика да се шира јавност упозна са предностима APC, како би се утврдило какав је општи став и реакције

¹⁰ Green Paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law, COM (2002) 16 final, Брисел, 19. април 2002. г.

¹¹ Summary of responses to the Green Paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law, JAI/19/03-EN, 31. јануар 2003. г.

¹² Proposal for Directive of the European Parliament and of the Council on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, COM (2004) 718 final, Брисел, 22. октобар 2004. г.

¹³ Отежан приступ правди је проблем са којим се сусрећу грађани готово свих држава ЕУ, чак и оних чији су правни системи веома развијени. Разлози су у повећању броја спорова који се износе пред суд на решавање, дугом и скупом поступку, као и у великом броју правних аката које треба знати, а који су неретко компликовани и нејасни. Алтернативни начини нуде грађанима да спор реше брже, у поступку који је флексибилан и који им штеди и време и материјална средства која би морали да ангажују када би се спор решавао у судском поступку.

на питања постављена у Зеленој књизи. Та су питања претежно правног карактера и тичу се најзначајнијих карактеристика АРС – уговорних клаузула о АРС, периода суспензије за обраћање суду, поверљивости поступка, важења споразума којим се спор решава, обуке лица које спроводе поступак, њихове акредитације и евентуалне одговорности.

Пре доношења Зелене књиге, на нивоу ЕУ алтернативно решавање спорова примењивало се у области потрошачког, породичног и радног права. Тиме се овде нећемо бавити, већ само указати да су искуства тамо стечена искоришћена за састављање листе питања која су државама чланицама, стручним и академским круговима упућена на јавну расправу. Европска комисија је примила више стотина одговора на постављена питања. Начелно, Зелена књига је подржана како због своје основне намере – промоција АРС ради побољшања приступа правди – тако и због приступа који заузима (евалуација постојећег стања и покретање широке дискусије о мерама које треба предузети да би се ове технике унапређивале и развијале). Постоји сагласност да развој АРС није само правно, већ првенствено политичко питање. То је видљиво већ из става који су државе заузеле око одређених питања. Треба нагласити да није заузет заједнички став, већ да постоји велика разноврсност у идејама и заузетим позицијама око појединих конкретних решења. За сада није могуће са сигурношћу утврдити за која ће се решења Комисија одредити. Известан путоказ је поменути Предлог Директиве о медијацији у грађанским и трговинским стварима. Он нам показује да треба очекивати хармонизацију макар основних правила о медијацији, у виду директиве или другог документа одговарајуће правне снаге, који би био обавезујући за државе чланице ЕУ.

Излагање о међународним трендовима завршићемо констатацијом да се у Европској унији предузимају озбиљне мере за стварање јединственог европског правног простора, који би грађанима омогућио бољи приступ правди и правосуђу. За државе чланице то значи обавезу да судски поступак учине ефикаснијим и јефтинијим, али и да истраже нове путеве једноставнијег и флексибилнијег решавања спорова. Ту свакако спада и примена АРС метода, јер су и они део политике побољшања приступа правди. Пошто је улазак у ЕУ један од приоритета наше и суседних држава – Хрватске, Босне и Херцеговине, Македоније и Црне Горе, ставови заузети у представљеним документима значајни су и за наше прилике. Законодавци си их већ имали у виду када су поставили законске темеље за алтернативно решавање спорова. Не треба се зауставити на томе. Ваља помно пратити даљи правац развоја да би наши прописи о АРС и мере које предузимамо у њиховој примени били компатибилни са оним на нивоу Европске уније.

Алтернативно решавање спорова у Словенији

Од свих земаља некадашње СФРЈ, Република Словенија има најдужу традицију у алтернативном решавању спорова, и то медијацијом, као једним могућим моделом. Медијација у Словенији није уређена посебним законом. Правни основ за њену примену налази се у Закону о парничном поступку¹⁴, у оним одредбама које суду налажу да поступак спроводи без одуговлачења и са што мање трошкова, као и у оним које уређују решење спора судским поравнањем. Најзначајнија за медијацију свакако је одредба која предвиђа могућност да странке предложе суду прекид парничног поступка, не дуже од три месеца, да би покушале да спор реше на неки алтернативни начин. Закон предвиђа да је обавезан споразум о поравнању, који странке могу, уз помоћ суда, преточити у судско поравнање.

Могућност примене медијације искористио је Окружни суд у Лjubљани, реализацијом Пилот-пројекта медијације. Пројекат је спроведен у периоду 1. јануара 2001 - 30. септембра 2002. године, у оквиру програма решавања великог броја нерешених старих предмета у суду. Станкама је понуђено да спорове из грађанскоправних односа реше медијацијом, а резултати су били више него охрабрујући: скоро половина предмета успешно је решена закључењем поравнања или повлачењем тужбе. Значајан је и податак да је већина спорова решена већ на првом рочишту. Охрабрени почетним успесима, у Окружном суду у Лjubљани креирали су сопствени програм медијације¹⁵ и понудили га странкама за решавање спорова у породичноправним односима, споровима за исплату зараде и другим споровима за које судија оцени да би странке медијацијом лако могле доћи до споразумног решења. Медијација је придружена судском поступку (судски анексирана медијација). Спроводе је медијатори – судије окружних или виших судова, адвокати и други правни стручњаци који су успешно завршили обуку за алтернативно решавање спорова и налазе се на листи медијатора при овом суду. Медијатор мора имати стручне квалификације¹⁶ и високоморалне особине¹⁷.

¹⁴ Zakon o pravdnem postopku, Uradni list RS, br. 12/03 i br. 36/04 (пречишћен текст).

¹⁵ „Mediacija v civilnih sporih pri Okrožnem sodišču v Ljubljani“, Su. br. 230103/2002, доступан на сајту суда www.sodisce.si/okroj.

¹⁶ Услови за избор медијатора су: најмање шест година радног искуства на правним пословима по положеном правосудном испиту, поседовање комуникативних и преговарачких способности, знање и способност за решавање правних спорова и обученост за алтернативно решавање спорова.

У одсуству законских одредаба, правила поступка медијације прописује суд, а странке закључују уговор о медијацији, у којем су уговорена основна начела. Ако, по пријему одговора на тужбу или у току поступка, судија процени да се спорни однос успешно може решити медијацијом, обавестиће странке о томе. Медијацију могу предложити и странке. Суд странкама упућује писани предлог за спровођење поступка медијације. Она треба да убрза решење спора, па се странкама оставља кратак рок (не дужи од 30 дана); за изјашњење о предлогу. Ако странке прихвате предлог, суд треба да у наредних 90 дана започне са медијацијом. Трајање поступка није ограничено роком. Медијација ће трајати онолико колико странке сматрају да је потребно или док медијатор не оцени да даљи поступак нема смисла. Успешна медијација завршава се споразумом странака, на основу кога медијатор саставља нацрт судског поравнања. Ако странке изјаве да су са њим сагласне, судија саставља записник о судском поравнању. Потписивањем од стране судије и странака, овај записник добија снагу извршне исправе. Неуспешна медијација даје право странкама да се врате на парницу.

Програм медијације који спроводи Окружни суд у Лjubљани дао је до сада најбоље резултате. У 2006. години укупно је спроведено 806 медијација. Са успехом је завршено 419, односно 52 % предмета.¹⁸ Статистички подаци показују да проценат успешно спроведених поступака медијације расте. За првих шест месеци 2006. године медијацијом је успешно решено онолико спорова колико је решено у целој 2005. години. Суд редовно спроводи анкете да би утврдио да ли су странке задовољне медијацијом. Резултати показују да се у јавности полако ствара слика о медијацији као нечему што је за странке корисно, јер до решења спора долазе брже и без већих трошкова.¹⁹ Медијација се спроводи у још неким судовима, попут окружних судова у Цељу, Копру и Новој Горици. Овакав приступ решавању спорова у Словенији се примењује и на

¹⁷ Моралне особине медијатора за странке значе гаранцију непристрасног, поверљивог и према обема странкама равноправног поступања медијатора. Морални лик медијатора често је „језичак на ваги“ за одлуку странке да уместо судског решавања спора изабере медијацију.

¹⁸ Извор: „Годишњи статистички извештај о програму медијације при Окружном суду у Лjubљани“ („Letno statistično sporočilo o programih mediacij na Okrožnem sodišču v Ljubljani“), доступан на сајту суда www.sodisce.si/okroj.

¹⁹ Поступак је за странке бесплатан. У одсуству другачијег споразума, свака странка сноси своје трошкове. Ако се медијација оконча судским поравнањем или повлачењем тужбе, странке имају право на повраћај половине износа који су платиле на име судских такси.

ИЗГРАДЊА ПРАВНОГ СИСТЕМА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

подручју потрошачких спорова (спроводи га Центар за мирење при Удружењу осигуравајућих организација Словеније), а спроводе га и неке невладине организације (Правно-информацијски центар у Љубљани, Центар за ненасилну комуникацију). Скромних почетака има и у школама (вршњачка медијација). Недостаје на подручју колективних и индивидуалних радних спорова, па треба очекивати да ће се медијација у Словенији проширити на ове и друге области погодне за мирно решење спора.

Алтернативно решавање спорова у Хрватској

У Републици Хрватској до 2005. године алтернативно решавање спорова у домену грађанскоправних односа не јавља се као уобичајена пракса правосудних органа. Нормативни оквир за алтернативни приступ решавању спорова почео се стварати још 2001. године доношењем Закона о арбитражи²⁰, односно 2003. године када је за грађанскоправне односе донет темељни пропис – Закон о мирењу²¹. Овим законом кодификован је поступак мирења у грађанскоправним споровима, укључујући и спорове са подручја трговинских, радних и других имовинскоправних односа у стварима у којима стране могу слободно располагати својим правима и обавезама (члан 1. ЗМ). Спорови који нису имовинскоправни (спорови из брачних и породичних односа, спорови о строго личним правима), нису обухваћени овим законом. Закон о мирењу регулише само мирење у правним споровима. Друге врсте спорова – социјални, политички, лични – за чије решавање није предвиђен редован правни пут заштите пред судом или другим државним органом, такође нису обухваћени овим законом.

Од могућих алтернативних модела решавања спора, законодавац уређује мирење, као специфичан облик посредовања у ком стране настоје да споразумно реше властити спор, постизањем нагодбе, у чему им помажу један или више миритеља. Миритељ, за разлику од судије, нема овлашћење да странкама наметне обавезујуће решење. Он је неутрална трећа особа, која помаже странкама да поново успоставе комуникацију како би биле у стању да преговарају. Он је „катализатор“ преговора странака, особа од поверења која им помаже да дођу до обострано прихватљивог решења.²² Миритељ може и да предложи решење, чак и да

²⁰ Narodne novine RH, br. 88/01.

²¹ Narodne novine RH, br. 163/03.

²² У низу заједничких или поверљивих појединачних састанака са сваком странком, миритељ им помаже да увиде свој и положај друге стране, препознају

састави текст нагодбе, али само ако се странке о томе нису другачије споразумеле.

Ми се нећемо бавити самим поступком мирења. Рећи ћемо само да Закон о мирењу садржи одредбе које су универзална начела за свако мирење: диспозитивност и страначка аутономија, добровољност, консензуалност, неформалност и поверљивост поступка, равноправност странака. Концентрираћемо нашу пажњу на мере предузете ради промоције мирења као вансудског начина решавања спорова.

Упркос постављеном правном оквиру за алтернативно решавање спорова²³, примена ових техника није резултирала задовољавајућим бројем поступака. Олакшан приступ правди и растерећење судова није постигнуто. Било је неопходно да се на највишем, државном нивоу заузме одговарајући став према алтернативном решавању спорова и предузму такве подстицајне мере којима би се постојеће законске одредбе почеле заиста и примењивати у пракси. Министарство правосуђа је у 2004. години одредило развој алтернативних начина решавања спорова као један од проириитета реформе правосуђа. У 2005. години усвојена је „Стратегија развоја алтернативних начина рјешавања спорова“²⁴, и она је снажно упориште за развој свих облика АРС, посебно мирења. Њоме су утврђени циљеви развоја АРС, задаци и фазе у којима ће се циљеви остваривати, структура за алтернативно решавање спорова и носиоци овог програма. Стратегија предвиђа пет структура за алтернативно решавање спорова: при судовима, при организацијама за мирење и арбитражним установама, при службама за извансудску нагодбу у кривичним предметима, при центрима за мирење у радним споровима и при центрима за вансудски поступак у потрошачким споровима. За тему овог рада интересантне су прва две структуре. Мирење при судовима омогућава да иницијатива за мирно решење спора потекне од судова, којима се грађани и обраћају за правну заштиту. Први пилот-пројекат мирења при судовима покренут је у 2006. години, при Трговинском суду у Загребу. Спроводи се у још осам општинских судова – Бјеловару, Осијеку, Ријеци, Славонском Броду,

праве разлоге сукоба (који често не морају бити правни) и заједничке интересе, пронађу и размотре могућа решења с циљем постизања споразума.

²³ Измене и допуне Закона о парничном поступку („Narodne novine RH“, бр. 117/03, чл. 186а) такође су дале основ за примену ових метода, одредбама које предвиђају да се у случају тужбе против Републике Хрватске најпре поднесе предлог за мирење државном одвјетништву РХ.

²⁴ Текст овог документа доступан је на сајту Министарства правосуђа РХ - www.pravosudje.hr.

Вараждину, Вуковару, Задру и Загребу. Мирење при судовима подразумева да је судски поступак већ покренут. Основна је намера да се са мирењем покуша пре заказивања првог рочишта и тако омогући странкама да спор реше пре него што је предмет ушао у редовну процедуру и без додатних трошкова. У случају да мирење не успе, о предмету се одлучује у редовном парничном поступку. Мирење спроводе миритељи са листе миритеља суда. По правилу, то су судије, али то може бити и друга особа која има сертификат за пружање ових услуга (адвокат). Предвиђена је и могућност учешћа тзв. ко-миритеља, особе која није правник, али поседује стручна знања важна за решење спорног односа. Судија-миритељ не прима посебну накнаду за спроведене поступке мирења. Тај посао је саставни део његовог судијског посла, за који је већ плаћен. Мотив судије да се активно укључи у мирење јесте у томе што се решавање спора мирењем рачуна у резултате његовог рада и приказује у статистичким извештајима о раду као један решен предмет. Успешно спроведено мирење рачуна се у резултате рада и судији који је предмет из парничног поступка упутио на мирење.

Поступак мирења могу спроводити и организације за мирење, пре свега у споровима за које није покренут судски поступак. У таквим случајевима ове организације послују на комерцијалној основи, и самосталне су у одређивању накнада за своје услуге и избору миритеља. У погледу избора и обуке миритеља, те оцене њиховог рада, дужне су да задовоље критеријуме прописане од Министарства правосуђа, које врши надзор над поштовањем начела и стандарда квалитета мирења. Мирење при овим организацијама могуће је и споровима у којима је већ покренут судски поступак. Већина судова у Хрватској нема организовано мирење унутар своје установе, али може заинтересованим странкама предложити да спор покушају решити при некој од овлашћених организација за мирење. Ради лакше координације активности, неки судови су поставили поверенике за мирење, који посредују између њих и организација за мирење. И када су ангажоване од стране суда, организације за мирење наплаћују своје услуге, али су дужне да обезбеде неколико сати бесплатног рада са странкама које им је суд упутио.

У Хрватској постоји неколико организација које пружају услуге мирења у грађанскоправним и трговинским односима: Центар за мирење при Хрватској господарској комори (решава спорове привредних субјеката), Стално изабрано судиште при Хрватској господарској комори (водећа арбитражна установа у Хрватској), Центар за мир при Хрватској удрузи послодаваца, Центар за мир при Хрватској обртничкој комори,

Уред за социјално партнерство (спроводи мирење у колективним радним споровима), центри за мир у Белом Манастиру и Осијеку²⁵. Овим центрима грађани се могу обраћати и непосредно, али највећи број случајева долази од особа и институција са којима су они циљно радили промотивне активности и информисање. Пре свега, то су контакт-полицајци, који на терену препознају случај погодан за мирење и објасне странама у сукобу како спор могу решити при центру. Добра сарадња остварена је са судовима. Општински судови у Белом Манастиру и Осијеку имају своје поверенике за медијацију, код којих заинтересовани грађани и странке које су већ у судском поступку могу добити информације о медијаторским услугама центара за мир у Белом Манастиру и Осијеку.²⁶

Алтернативно решавање спорова у Босни и Херцеговини

На територији Босне и Херцеговине медијација је уређена Законом о поступку медијације²⁷ из 2004. године и Законом о преношењу послова медијације на Удружење медијатора²⁸, усвојеним 2005. године. Медијација се покреће на основу писаног уговора о медијацији, потписаног од самих страна у спору и медијатора кога су оне заједнички изабрале или кога је именovalo Удружење медијатора²⁹. За медијатора може бити изабрана,

²⁵ Центри за мир у Белом Манастиру и Осијеку почели су са радом у 2006. г., након двогодишњег тренинга и припрема за спровођење мирeња. У току припремног периода активисти центара спровели су неколико тренинг-обука медијатора за медијацију у заједници. На тренинге су позиване особе којима се грађани обраћају када су у сукобу – судије, полицајци, запослени у органима локалне управе. Циљ је био да се они информишу о предностима медијације и развију поверење у људе којима би упућивали странке на медијацију. Део тренинга било је и осмишљавање најбољих модела медијације, прилагођених постојећим законским решењима и локалним приликама.

²⁶ Више о резултатима рада ових центара видети у: „Kultura mira“ – Časopis za mir, nepasilje i ljudska prava, тема броја “Medijacija“, Osijek, бр. 10/06 стр. 10 – 13, и на интернет адреси [www. Centar za mir. hr](http://www.Centar.za.mir.hr).

²⁷ „Sl. glasnik BiH“, бр. 37/04.

²⁸ „Sl. glasnik BiH“, бр. 52/05.

²⁹ Удружење медијатора основано је у марту 2002. г. са циљем стварања услова за увођење медијације у правни систем БиХ. Активности удружења су: пружање услуга медијације, пружање услуга обуке за медијаторе и сертификавање медијатора, праћење актуелних светских и трендова у региону у области медијације. Чланови удружења су судије, адвокати, економисти, просветни

односно именована само особа са листе медијатора, коју утврђује Удружење.³⁰ Поступак медијације могућ је пре и у току судског поступка. У овом другом случају, странке се могу до закључења главне расправе споразумети да спор реше у поступку медијације. О томе су дужне да обавесте судију који води поступак, достављањем копије уговора о медијацији. Судија, такође, може предложити споразумно решење спора медијацијом. Он то може учинити на припремном рочишту, под условом да странке пре покретања судског поступка нису покушале решити спор медијацијом и само ако процени да је медијација у конкретном случају сврсисходна. Медијација покренута у току парничног поступка, на предлог странака или на иницијативу суда, не може трајати дуже од тридесет дана. Поступак медијације спроводи се у складу са принципима медијације дефинисаним у закону. Медијатор је дужан да поступак спроведе без одуговлачења, да посредује на неутралан начин и да поштује једнакост странака. Поступак је поверљиве природе. Изјаве странака изнесене у поступку медијације не могу се користити као доказ у неком другом поступку, осим ако су се странке о томе другачије договориле. Информације које је у току одвојених састанака добио од једне странке медијатор не може саопштити другој странци, осим ако је другачије договорено.³¹ У складу са принципом добровољности, странке могу прекинути поступак медијације у било ком тренутку. На то је овлашћен и медијатор ако оцени да даљи поступак није сврсисходан или ако се појаве разлози који га спречавају да буде непристрасан и неутралан. Успешно спроведена медијација окончава се писаним споразумом о нагодби, који потписују странке и медијатор. Овај споразум има снагу извршне исправе. Ако је парница у току, странке су дужне да примерак споразума доставе суду, који ће обуставити парнични поступак.

Законом о преношењу послова медијације на Удружење медијатора пружање услуга медијације поверено је Удружењу медијатора

радници, психолози, новинари и људи других професија који су стекли способност и вештине за помоћ другима у решавању спорова.

³⁰ Услови за избор медијатора утврђени су Законом о поступку медијације: висока стручна спрема, завршена обука о медијацији, о чему се издаје одговарајући сертификат, упис у регистар медијатора (члан 31. Закона).

³¹ Овакво решење о обезбеђивању поверљивости у односу на другу странку предвиђено је и у поступку медијације при Окружном суду у Љубљани. Закон о мирењу Републике Хрватске предвиђа да миритељ мора о сваком разговору о предмету спора обавестити другу страну и доставити јој примерак сваког поднеска који је примио од друге странке. Упоредити чл. 7. ст. 2. Закона о поступку медијације БиХ и чл. 8. Закона о мирењу РХ.

БиХ. Ово удружење је са Међународном финансијском корпорацијом отворило центре за медијацију у Бањалуци и Сарајеву. Већину предмета у овим центрима до сада су чинили привредни и радни спорови. Споразумом је окончано близу 60 % предмета³², што показује да се у Босни и Херцеговини полако ствара повољна друштвена клима за примену АРС метода. Њихов потенцијал још увек се не користи довољно, јер грађани о њима нису довољно информисани. У предстојећем периоду треба предузети активности на промоцији свих предности које медијација има и за потенцијалне кориснике правне заштите и за оне који ту заштиту треба да пруже.

Закључна разматрања

Постоје различити модели алтернативног приступа у решавању спорова. Медијација је најшире прихваћена због свог капацитета да се примени за решавање већине њих. У свету, њен развој заснивао се на потребама и ставовима заједнице, односно сектора у којима је примењивана. Грађани су је препознали као средство које им може помоћи да договором брже и лакше реше спор. Решења која нађу саме стране у спору квалитетнија су и одрживија од оних наметнутих споља (судском одлуком, на пример), а спор који је решен неће генерисати нове несугласице.³³ Са друге стране, медијацију подстичу и држава и правосуђе. Држава - јер смањује правну несигурност и неизвесност у погледу садржине правне заштите и времена њеног остварења. Правосуђе

³² У Центру за медијацију у Бањалуци до краја октобра 2006. г. спроведено је 476 медијација. Споразумом су решена 274 предмета, близу 60 % од укупно спроведених поступака. Вредност потписаних споразума процењује се на око 16 милиона конвертибилних марака. У Центру за медијацију у Сарајеву одржане су 84 медијације. Споразумом је окончано 35 предмета, што је 46 % од укупног броја завршених медијација. Деблокирано је око 570 000 КМ. (Наведено према: А. Živanović, „Kultura mira“ – Časopis za mir, nenasilje i ljudska prava, тема броја „Medijacija“, Osijek, бр. 10/06, стр. 20.

³³ Почетне несугласице прерастају у сукоб, јер прави узроци остају скривени, чак и самим странама у спору. Стране не усмеравају комуникацију ка идентификацији тих узрока, не испитују и не оцењују те потребе и узроке да би у складу са њима промислиле о могућим решењима. У том случају одлука о спору заснива се искључиво на њиховим почетним позицијама које често и нису прави разлог сукоба. Медијацијски процес омогућава им да сагледају све сегменте свог односа, како правне тако и неправне, да би утврдиле који су стварни мотиви и разлози сукоба.

ИЗГРАДЊА ПРАВНОГ СИСТЕМА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

- јер себи олакшава посао. Многи спорови неће ни доћи до суда (јер ће их решити стране међу којима је спор настао, саме или уз помоћ поверљиве треће особе којој су дале мандат за помоћ у решавању спора) или ће предмети, у већ започетом судском поступку, бити упућени на медијацију зато што она даје веће изгледе за успешно решење спора.

На нивоу Европске уније постоји сагласност да је алтернативно решење спора добар метод за олакшавање приступа правди. Зелена књига о алтернативном решавању спорова у грађанском и трговачком праву најбољи је индикатор будућег развоја активности ЕУ на пољу примене АРС. Њоме су постављена бројна питања која дају јасну слику о правним и организационим димензијама увођења и примене ових метода. Развијање АРС представља правно и политичко опредељење и приоритет у Европској унији.

Државе у окружењу Републике Србије – Словенија, Хрватска и Босна и Херцеговина, такође, подржавају медијацију (мирење) као један могући модел алтернативног решења спорова. У Хрватској и Босни и Херцеговини медијација је уређена посебним законима. У Словенији основ за примену медијације налази се у Закону о парничном поступку, а правила поступка креирају они судови који пружају медијацијске услуге. Постоји, дакле, нормативни оквир, али он није довољан да се искористе све предности медијације. Потребно је развој медијације укључити у политику коју држава спроводи на пољу реформе правосуђа. Тако је учинила Хрватска, усвајањем Стратегије развоја алтернативних начина решавања спорова. У Стратегији су дефинисани циљеви, задаци и временски оквир за њихову реализацију. Развој алтернативног решавања спорова одвијаће се у неколико фаза. Почело се у 2006. години, па је за озбиљнију евалуацију постигнутог још увек рано. Досадашња искуства у све три земље показала су да друштво постаје све пријемчивије за овакав начин решавања спорова, али и да грађани и даље нису довољно информисани о медијацији. Слично је и у Србији. Потребно је широком кампањом, кроз медије и уз подршку државе, пружити грађанима што више информација о томе шта је медијација, које им користи доноси, ко и на који начин пружа медијацијске услуге. Важно је образовање студената о медијацији учинити саставним делом редовног наставног програма на правним факултетима. Едукација судија и адвоката о предностима медијације такође би много допринела њеној популаризацији, јер се они непрестано сусрећу са потенцијалним корисницима медијације.

Набројани изазови показују да само законско уређење медијације није довољно. Постојање посебног закона о медијацији или другом

алтернативном моделу је добар, али само почетни корак. У срединама у којима је обраћање суду да реши спор уобичајени метод, треба развијати свест да је вансудско решење спора пожељно и друштвено прихватљивије понашање.

Ivana Simonović, LLB
Junior Assistant
Faculty of Law, University of Niš

**ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION IN CIVIL
RELATIONS: the Experiences of Slovenia, Croatia, and Bosnia and
Herzegovina**

Alternative Dispute Resolution (ADR) is a common name for a number of methods for a peaceful dispute resolution, which are widely accepted in most states today as an alternative to the standard litigation procedure. The promotion and wide application of these methods are directly related to the excessive court caseload and lengthy court procedures, the problems which jeopardize one of the fundamental human civil rights – the right of access to court and the right to provide legal protection within a reasonable time. Many countries have recognized the potentials of the ADR techniques in overcoming these problems by offering their citizens an opportunity to resolve their disputes by peaceful means, thus avoiding the costly, slow and inefficient court proceedings.